Guido di Savino alias Guido Andries

Frans Caignie (september 1995)

Het begin van de geschiedenis van de Antwerpse majolica is voor een deel te situeren in Italië, namelijk te Castel Durante[1] gelegen in de streek van Ancona, niet ver van Urbino. Om deze band met Italië te begrijpen, dienen we enkele eeuwen terug te gaan in de tijd.

Een zekere Cipriano Piccolpasso, een Italiaans architectingenieur uit dit Castel Durante, schreef in 1558 een verhandeling over de kunst van de pottenbakker met als titel "I Tre Ubri dell'Arte del Vasaio" of "De drie boeken over de kunst van de pottenbakker". Eigenlijk betreft het drie afzonderlijke hoofdstukken, die in een enkele band samengebracht zijn.
Alle aspecten van het pottenbakken worden erin behandeld: de ontginning en de bewerking van de aarde, het vormen, de werktuigen die erbij gebruikt worden, de bestanddelen van het glazuur en de kleurstoffen en de methode om ze aan te maken, een beschrijving van de oven en de manier waarop die dient ingeladen te worden en tenslotte een voorbeeld van de verschillende decoratiemotieven die toen algemeen gangbaar waren, waaronder grotesken, arabesken, trofei, a foglie, bloemen, fruit en landschappen.
Het geheel is verlucht met een groot aantal schetsen, technische tekeningen en decoratiemotieven waarnaar door de tekst heen verwezen wordt. [2]

Driehonderd jaar later, in 1857, wordt het manuscript uitgegeven te Rome door Antonio Caiani [3]. Kort nadien, in 1860, verschijnt er te Parijs een vertaling in zestiende-eeuws Frans van de hand van Claudius Popelin: "Les troys libvres de l'art du potier". [4]

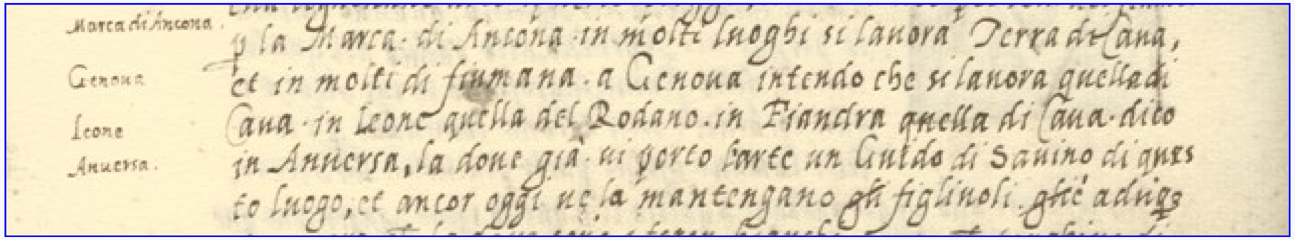
Marca di Ancona — p la Marca di Ancona in molti luoghi si lavora Terra di Cava,
Genova — et in molti di fiumana. a Genova intendo che si lavora quella di
Leone — Cava. in Leone quella del Rodano. in Fiandra quella di Cava. dico
Anuersa. — in Anversa, la dove già vi portò l'arte un Guido di Savino di ques
to luogo, et ancor oggi ve la mantengano gli figliuoli. che adunq

Afb. 1: Passage uit de verhandeling "I Tre Libri dell'Arte del Vasaio" van Cipriano Piccolpasso, 1558, waarin hij het verblijf van Guido di Savino en diens zonen te Antwerpen onthult.

1. Wie vandaag de dag op Italiaanse landkaarten op zoek gaat naar de naam Castel Durante zal teleurgesteld de boeken dichtklappen. Deze bestaat immers niet meer als lokaliteitsnaam. Dit komt door paus Urbanus VIII, die geboortig was van Castel Durante en die bij zijn aanstelling tot paus op 6 augustus 1623, de naam van zijn geboortestad veranderde in Urbania. (Bron: Winkler Prins Encyclopedie, 1953, deel 17, p. 780).
2. De verwijzingen naar de verhandeling van Piccolpasso zijn gebaseerd op het facsimile van het manuscript, dat uitgegeven werd door het Victoria en A1bert Museum, Londen, 1980, vertaald en ingeleid door Ronaid Lightbown en A1an Caiger--Smlth.
3. Bron: Piccolpasso, Cipriano, deel 1, p. xxxix.
4. Zie Popelin, Claudius.

Alexandre Pinchart

De eerste die in onze contreien naar de studie van Piccolpasso verwijst, is Alexandre Pinchart [5] in 1882 in een lijvig artikel, dat eigenlijk handelt over de productie van glas "à la façon de Venise" te Antwerpen en te Brussel in de 16de en 17de eeuw. [6] Hij citeerde de volgende paragraaf uit de verhandeling van Piccolpasso die, al sprekend over de soorten aarde die geschikt zijn voor het vervaardigen van potterie, schrijft: "Per la Marca di Ancona in molti luoghi si lavora terra di cava, et in molti di fiumana. a Genova intendo che si lavora quella di cava. In Leone quella del Rodano. *in Fiandra quella di cava. dico in Anversa, la dove già vi porto l'arte un Guido di Savino di questo luogo, et ancor oggi ve la mantengano gli figliuoli*." (afb. 1)

Naar het Nederlands vertaald, luidt deze tekst: "In de markgraafschap Ancona bewerkt men op veel plaatsen groeveklei en op vele andere [plaatsen] rivierklei. Te Genua heb ik horen zeggen dat men groeveklei bewerkt. Te Lyon Rhôneklei. *In Vlaanderen groeveklei, ik bedoel te Antwerpen, waarheen deze kunst gebracht werd door een zekere Guido di Savino van alhier [Castel Durante] en waar zijn zonen haar vandaag* [1558] *nog verder uitoefenen."*

We krijgen hier een informatie doorgespeeld die van onschatbare waarde is voor de studie van de majolica-industrie te Antwerpen. Tot op dat ogenblik had niemand eerder deze voor de Antwerpse majolica zo belangrijke paragraaf opgemerkt; zelfs Gerrit Paape in zijn boek "De Plateelbakker of Delftsch Aardewerkmaaker" uit 1794, waarin eigenlijk min of meer dezelfde materie als deze in de "Arte del Vasaio" behandeld wordt, vernoemt noch Piccolpasso, noch Guido di Savino. Paape situeert trouwens het ontstaan van de aardewerkindustrie in de Nederlanden pas rond het midden van de 17de eeuw, een honderdtal jaren dus na Piccolpasso's verhandeling en meer dan honderd jaar na het vermoedelijk tijdstip van Guido di Savino's verblijf te Antwerpen. [7]

Afb. 2: Hoekrandtegel. Pilasterbasement versierd met leeuwenmuil in drapering, waaronder het jaartal 1544; blauw en geel op witte grond, Antwerpen. Uit het huis "den Salm" in de Kammenstraat.

5. In 1882 was A1exandre Pinchart, archeoloog en historicus, werkzaam bij het Rijksarchief te Brussel.
6. Zie Pinchart, A1exandre.
7. Zie Neurdenburg, Elisabeth, 1943, p. 20.

Léon de Burbure

Het is pas in 1886 dat met deze basisinformatie, die door Piccolpasso werd aangebracht, iets concreets wordt gedaan.

Léon de Burbure, oudheidkundige te Antwerpen, houdt op 1 augustus 1886 een toespraak tot de Koninklijke Belgische Academie voor Archeologie, waarin hij het volgende meedeelt: "Cipriano Piccolpasso, de oudste geschiedschrijver der ceramiekkunst, had zo overtuigend gesteld dat er zich in de 16de eeuw te Antwerpen een Italiaans pottenbakker, Guido de Savino [8] genaamd, had gevestigd, dat ik overtuigd was dat onze goed voorziene gemeentearchieven nog sporen moesten omsluiten van zijn vestiging en van het verblijf van zijn afstammelingen die nog te Antwerpen waren op het ogenblik [1558] dat Piccolpasso zijn boek publiceerde. " [9]

Na langdurig archiefonderzoek ontdekte de Burbure dat ene *Guido Andries,* Venetiaans pottenbakker, te Antwerpen woonde in 1513. De naam "Andries", vertelt hij aan de Academie in een poging om een link te leggen met de Italiaanse afkomst van Guido di Savino, is misschien niet meer dan een vervlaamsing van de naam Andrea of Andreoli. De Burbure geeft dan een reeks historische feiten en data over Guido Andries' twee huwelijken, zijn twee vestigingsplaatsen in Antwerpen en de voortzetting van het bedrijf door zijn nakomelingen, elementen die we hierna uitvoeriger bespreken.

De belangrijkheid van de Burbure's ontdekking wordt het best weergegeven door de woorden van Pieter Génard, stadsarchivaris van Antwerpen, die de mededeling van de Burbure aan de Academie besluit met de uitspraak: "Het is een hele artistieke industrie die onze achtbare confrater aan de stad Antwerpen teruggeeft." [9]

Afb. 3a: Tegel met voorstelling van een pilasterbasement. Versierd met grotesk masker in cartouche; links de aanzet van een arabeskenfries, rechts het begin van een kinderfries; blauw. geel en oranje, Antwerpen, omstreeks 1550.

8. In het manuscript staat duidelijk "di" Savino. Popelin heeft dit verfranst naar een 'de' vorm; meerdere auteurs hebben hem hierbij gekopieerd. Van Spilbeeck vertaalde dit zelfs in een Vlaamse "van". Ook van de naam Piccolpasso komen verschillende schrijfvormen voor: Piccolpasso, Piccolpassi, Piccol Passo, Picciolpasso en Picciol Passo, deels veroorzaakt door het feit dat hijzelf in het manuscript zijn eigen naam op twee verschillende wijzen schrijft. Na een grondige historiografische studie van de verschillende in gebruik zijnde vormen, hebben we 'Cipriano Piccolpasso' en 'Guido di Savino' als correcte schrijfwijzen aangenomen.

9. De Burbure, Léon, p. 152 resp. 154.

Heel wat auteurs na de Burbure, o.a. Havard, Pit, Rackham en Ottema vermelden in hun boeken en artikelen wel de naam Piccolpasso en/of Guido di Savino, maar brengen in dit verband weinig nieuwe elementen aan.
Désiré Van Spilbeeck maakt in 1887, in een artikel waarin hij de, ontdekking van de Burbure samenvat, de opmerking: "Wij hebben niet kunnen nagaan of de heer de Burbure, den Guido van Savino, door Piccolpasso bedoeld, voor denzelfden persoon houdt als Guido Andries." Hiermee stelt hij voor de eerste maal in de geschiedenis de vraag naar het identiek zijn van de Antwerpse "geleyerspotbackere" Guido Andries met de Italiaanse potbakker Guido di Savino. [10]

Marcel Laurent

Van 1887 maken we een forse sprong naar 1922, het jaar waarin Marcel Laurent [11] een belangrijke bijdrage levert voor onze kennis omtrent Guido Andries. Hij knoopt aan bij de belangrijkheid van de paragraaf van Piccolpasso, waarvan de waarde nog aanzienlijk verhoogd wordt door de onderzoeken die rond 1886 gedaan werden door de Antwerpse oudheidkundige de Burbure. Laurent zelf is in de mogelijkheid gesteld deze studie te verifiëren en deze deels te corrigeren, deels aan te vullen dankzij de welwillende hulp van de toenmalige archivaris van de stad Antwerpen, de heer Bisschops. [12] Naast de belangrijkheid van de gegevens die Laurent ons toespeelt, is diens bevestiging van de Burbure's stelling, betreffende het identificeren van Guido Andries met Guido di Savino, een uiterst waardevol element voor latere studies en onderzoek omtrent de geschiedenis van de majolica te Antwerpen. "Tenzij we willen bewijzen," schrijft hij "dat twee personen - allebei Guido genaamd, allebei Italiaans en allebei majolicabakker - een gelijklopende carrière uitbouwden te Antwerpen; tenzij we willen aannemen dat één van beiden [Guido di Savino], die volgens het getuigenis van Piccolpasso een bekend iemand was, ons niets heeft nagelaten, terwijl de andere [Guido Andries], tot hiertoe helemaal onbekend, ons meerdere exemplaren van zijn vakmanschap heeft nagelaten, met inbegrip van een meesterstuk *[De bekering van Saulus]*, dienen we te aanvaarden dat de twee, één en dezelfde persoon zijn." [13]

Afb. 3b: Pilastertegel. Ferronnerie-ornament waarin een palmet, een leeuwenkop en twee saterachtige figuurtjes; links fragmenten van ranken; geel, blauw, oranje en groen, Antwerpen, omstreeks 1550.

10. Van Spilbeeck, Désiré, p. 7.
11. Marcel Laurent was in 1922 conservator van de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis te Brussel.
12. Laurent, Marcel, p. 293.
13. Idem p. 294.

1510 - Het proces tegen Willem Janssens

Pinchart situeerde de oprichting van de eerste majolicafabriek te Antwerpen ongeveer op hetzelfde ogenblik als de oprichting van de eerste glasoven aldaar. De datum 1513 is afkomstig van het feit dat glasschilder Arnould van Ort uit Nijmegen in dat jaar als meester toegelaten werd tot het Sint Lucasgilde. [14] Dit feit heeft meerdere auteurs na Pinchart ertoe gebracht het jaar 1513 te associëren met de oprichting van de eerste majolicafabriek te Antwerpen. Daar komt waarschijnlijk ook de datum 1513 vandaan, die tot dan algemeen als startdatum van Guido di Savino's activiteiten te Antwerpen werd aangenomen. Laurent had deze reeds vervroegd tot 1512.

We moeten echter wachten tot 1937 voor concreet bewijsmateriaal en voor verdere precisering. Henri Nicaise [15] levert ons in dat jaar het volgende verhaal van een proces waarin Guido Andries betrokken is.

Op woensdag 12 januari 1510 werd door het tribunaal van de Vierschaar van Antwerpen een vonnis uitgesproken in de zaak Guido Andrée, galeyerspotmakere, tegen Willem Janssens, zijn leerling. Deze had zich ertoe verbonden gedurende drie jaar bij Guido Andrée te werken "voor het aanleren van het draaien, schilderen en fabriceren van aardewerk potten volgens het procédé van het glazuren". Na nauwelijks de helft van de termijn verliet Willem plots het werk, waarop Guido een proces tegen hem inspande, teneinde de uitvoering van het contract af te dwingen. Willem verloor het proces. [16]

Uit dit vonnis maken we op dat Guido Andrée (of Andries) in januari 1510 reeds als een belangrijke geleyer kon worden gezien. Op het ogenblik van het ondertekenen van het dienstcontract met Willem Janssens -- anderhalf jaar vóór het vonnis, laat ons aannemen in juli 1508 - bezat Guido reeds een atelier, wat in deze nijverheidstak toch een hele investering betekende, en had hij de financiële middelen en de status om leerlingen in dienst te nemen. Dit alles is zo maar niet in een mum van tijd opgebouwd. We kunnen daarom rustig stellen dat Guido di Savino reeds meerdere jaren vóór de ondertekening van het leerlingencontract in Antwerpen is aangekomen; 1506-1507 is niet zo onwaarschijnlijk; zelfs 1505 lijkt nog aannemelijk.

Afb. 3c: Tegel uit een tableau. Fragmentarische voorstelling van een sater die in een conische zeeschelp blaast, aangevuld met draperieën, vruchten, bladeren en fragmenten van ornamenten; geel, blauw, oranje, groen en mangaanpaars, Antwerpen, omstreeks 1550.

14. Pinchart, Alexandre, p. 368.
15. Henri Nicaise was in 1934 aspirant bij het [Belgisch] Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek.
16. Nicaise, Henri, 1937, p. 193.

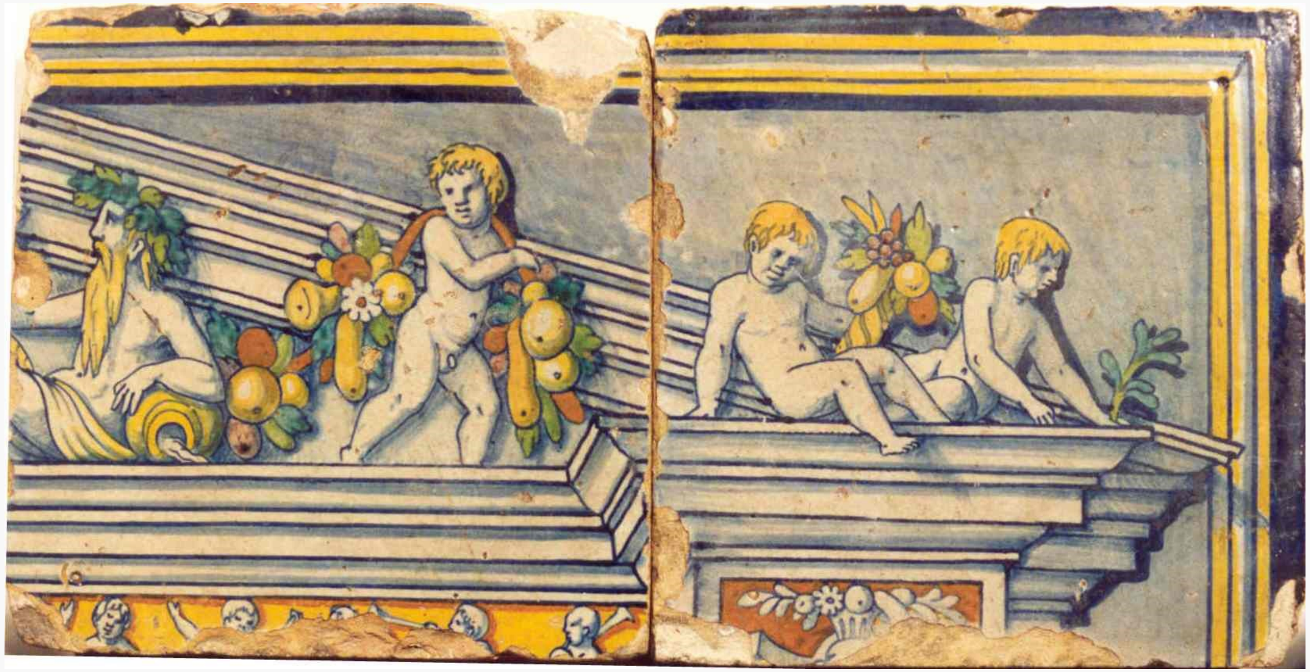

Afb. 3d: Twee tegels uit de architecturale omlijsting van een tegeltableau. Fragmentarische voorstelling van een gevelveld, waarop een liggende Scaldis en drie putti met vruchtenfestoenen; geel, blauw, groen en oranje, Antwerpen, omstreeks 1550.

Op basis van een hypothese dat Guido Andries 30 jaar oud was toen hij voor het eerst in Antwerpen vernoemd werd als galeyerspotmakere, kunnen we berekenen dat hij in ± 1480 geboren moet zijn.

Benevens de bijdragen van Pinchart, de Burbure, Laurent, Nicaise [17] en enkele andere verdienstelijke auteurs, werden tussen 1860 en 1985 tientallen artikelen en boeken geschreven over majolica, waarin vaak de namen Guido di Savino en/of Guido Andries vermeld worden.

Veel nieuwe elementen komen niet meer naar boven, tot dat Claire Dumortier, Verantwoordelijke Verzamelingen Ceramiek van de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis te Brussel, zich vanaf 1985 intens voor de geschiedenis van de Antwerpse majolica gaat interesseren. [18]

Overzicht

Als we nu de gegevens van hoger vernoemde auteurs samenvoegen, krijgen we, kort samengevat, het volgende beeld van het leven en het werk van Guido di Savino alias Guido Andries te Antwerpen.

1512 - Eerste huwelijk

Guido Andries wordt in 1512 vernoemd als gehuwd met Margaretha Bolleghem of Bollekens, deze laatste zijnde waarschijnlijk een bijnaam. Margaretha stierf ergens tussen 5 juli en 18 december 1529, waarschijnlijk kinderloos. Dit laatste leidt Laurent af uit het feit dat haar broers en zusters de erfenis opeisten.

17. Zie ook Nicaise, Henri, 1934.

18. Zie Dumortier, Claire, 1986, 1987, 1988, 1989.

De stelling is dat Guido zijn familienaam ontleend zou hebben aan de voornaam van zijn schoonvader, Andries Bollekens. We kunnen echter moeilijk aannemen dat hij reeds twee jaar vóór zijn huwelijk (zie de naam Andrée, in het proces van januari 1510) de naam van zijn toekomstige schoonvader geadopteerd zou hebben, tenzij ze reeds enkele jaren vóór 1512 getrouwd waren. Deze laatste veronderstelling lijkt niet zo onwaarschijnlijk wanneer we deze koppelen aan de hierboven gestelde hypothese van mogelijke aanwezigheid te Antwerpen vanaf 1505. Trouwens, het feit dat Margaretha vóór 1513 goederen bezat in en rond Venetië kan mogelijk betekenen dat zij elkaar reeds in Italië kenden en, waarom niet, aldaar huwden vooraleer zij naar Antwerpen emigreerden.

1512 - Aankoop "De Groote Aren"

De huishoudelijke zaken van Guido en Margaretha moeten een tamelijk snelle bloei gekend hebben, want in 1512 nog kopen ze een huis, genaamd "De Groote Aren" dat gelegen is aan de "Oude veemerct" te Antwerpen. Een hypothese is dat Margaretha een flinke bruidschat meebracht in het huwelijk, hetgeen hen toeliet zo snel het huis aan de Oude veemerct te kopen. Misschien is deze bruidschat wel de aanleiding voor haar broers en zusters om de erfenis op te eisen.

1520 - Aankoop "den Salm"

Op 26 juni 1520 kopen Guido en Margaretha "den Salm" gelegen in de Cammerstrate, de huidige Kammenstraat te Antwerpen: een gebouwencomplex met ovens op een groot stuk grond. Na door Guido weelderig te zijn herbouwd, bleef dit eigendom gedurende meerdere decennia de zetel van het bedrijf van zijn nakomelingen. Het is op de plaats van dit gebouw en in deze tuin dat, volgens de bewering van Frans Claes [19], op het einde van de vorige eeuw belangrijke tegelvondsten van Antwerps fabricaat gedaan werden (afb. 2).

Afb. 4a: Tegel met bloemmotief in koord; motief dat ook op albarelli en schotels voorkomt, Antwerpen, 1532. Afkomstig uit de bevloering van de abdij van Herckenrode.

19. Over deze vondst bestaat er geen specifiek bewijsmateriaal; het berust op een mondelinge mededeling van Frans Claes - conservator van Museum Vleeshuis te Antwerpen - aan Marcel Laurent. De iconografische studie van de Antwerpse majolica is grotendeels gebaseerd op deze tegels; vandaar de belangrijkheid van de juistheid van deze bewering, die door Laurent ten stelligste bevestigd wordt: "... as M. Claes himself has assured me absolutely …".

1526 - De geldstorting

Vast staat dat Guido in 1526 nog steeds zijn beroep uitoefent te Antwerpen en dit blijkt trouwens zeer winstgevend te zijn. Dat blijkt uit het feit dat hij op 7 februari van dat jaar een tamelijk belangrijke som (17 florijn) kan overmaken aan zijn vader Lucas Savini te Castel Durante. [20]

1531 - Het connossement

Te Bordeaux werd een connossement uit 1531 teruggevonden waarin Oliver Roland, kapitein, verklaart een lading "cendre gravelée" (wijnsteenas) ontvangen te hebben van handelaar Jehan Lacombe, die bestemd was voor een Antwerpse prentendrukker. Dit document is belangrijk omdat erin vermeld staat dat, in geval van afwezigheid van de prentendrukker, de vracht eveneens afgeleverd mocht worden aan een Venetiaan (zonder naam), fabrikant van zalfpotten (faiseur de potz d'appothicaire), verblijvend in de "rue de Cambreporte" recht tegenover de Gouden Leeuw.

20. Nicaise, Henri, 1934, p. 116.

Afb. 4b: Tegels met vrouwenbuste in koord, Antwerpen, 1532. Afkomstig uit de bevloering van de abdij van Herckenrode.

C. Dumortier kon in 1987 aantonen dat tegenover de Gouden Leeuw, het huis "den Salm" van Guido Andries gelegen was. [21] Wijnsteenas werd veel gebruikt in de productie van bepaalde kleuren en in het bijzonder van wijngaardrood, een op dat ogenblik vaak gebruikte kleur in de boekdrukkunst. Anderzijds was wijnsteen ook een hulpstof die in geringe mate toegevoegd werd bij het aanmaken van de zogenaamde masticot, het hoofdbestanddeel van glazuur.

Hoe komt het dat Jehan Lacombe uit Bordeaux de Venetiaan kent die recht tegenover de Gouden Leeuw te Antwerpen woont en daarbij nog zijn beroep ook? Zou het niet kunnen dat beiden, de prentendrukker en de majolicabakker, afnemers waren van wijnsteenas bij Jehan, zodat de aflevering voor hem geen probleem vormde: was de een niet thuis, dan nam de ander de goederen wel in ontvangst.

21. Dumortier, Claire, 1987, p. 168.

1531 - Tweede huwelijk

Na de dood van Margaretha huwt Guido Anna van Dueren met wie hij zeven kinderen had: Lucas, Frans, Joris, Jaspar, Jan, Guido en Barbara. Van Joris weten we dat hij waarschijnlijk geboren is in het jaar 1535. [22] Joris' geboortedatum, samen met het feit dat hij derde in de rij was, gezien ten opzichte van de tweede huwelijksdatum, maken al deze data betrekkelijk aannemelijk.

Voortzetting van het bedrijf

Guido Andries is gestorven vóór november 1541. Benevens een hele reeks tegels die op basis van kleur en iconografie als Antwerps bestempeld kunnen worden (afb. 3a, b, c en d) zijn er een aantal werken die met praktisch absolute zekerheid kunnen toegewezen worden aan het atelier "den Salm" en gefabriceerd zijn door of onder leiding van Guido Andries:

- de tegelvloer uit de kapel van het landhuis The Vyne, nabij Basingstoke (Hampshire-Engeland) die door Rackham rond 1520 gedateerd wordt; [23]
- de tegelvloer uit de ziekenzaal van de abdij van Herckenrode nabij Hasselt (België) (afb. 4a en b) die in 1532 besteld werd door de toenmalige abdis Mathilde de Lexhy; [24]
- de tegelvloer besteld omstreeks 1538 door Hendrik van Nassau voor het kasteel van Breda; [25] en
- de "Anjum"-tegels die gevonden werden in Friesland. [26]

Anna van Dueren, Guido's weduwe, leidt het atelier en huwt in 1543 Franchois Frans, die waarschijnlijk reeds in Guido's atelier werkte voor diens overlijden.

De zaak draaide verder zonder onderbreking. Marcel Laurent bewijst dit door het feit dat Anna "den Salm" op 18 maart 1562 verkocht aan haar oudste zoon Lucas Andries, die zelf ook gekwalificeerd was als geleyerspotbacker. Uit deze periode, en dus gefabriceerd door of onder leiding van Franchois Frans, stamt het tegeltableau *"De bekering van Saulus op weg naar Damascus"* dat gemerkt is met het jaartal 1547 (afb. *5*). Het werd bij straatwerken opgegraven op de plaats waar vroeger de tuin van "den Salm" gelegen was [27] en is vandaag nog te bezichtigen in Museum Vleeshuis te Antwerpen.
Lucas zet het bedrijf voort tot aan zijn dood in 1572/73. Lucas' weduwe, Geertruydt Snoeye, huwde opnieuw met pottenbakker Willem van Brecht, die het ambacht uitoefende tot aan zijn dood in 1621/22. [28]

22. Dumortier, Claire, 1988, p. 27: Joris was in 1552, het jaar waarin hij meester van het St. Lucasgilde werd, ongeveer 17 jaar oud.
23. Rackham, Bernard, p. 53-71.
24. Zie Nicaise, Henri, 1935.
25. Zie Groneman, A.
26. Zie Korf, Dingeman.
27. Dumortier, Claire, 1986, p. 6; zie ook noot 19.
28. Dumortier, Claire, 1988, p. 24.

Vlaanderen zendt zijn zonen uit

Drie van Guido's zonen verlaten het ouderlijk bedrijf en vestigen zich in het buitenland: Frans in 1556 te Sevilla in Spanje, Joris in 1564 te Middelburg - hij was toen 29 - en Jaspar wijkt in 1567 uit naar Engeland. Met de kennis en ervaring die ze in "den Salm" hadden opgedaan, hebben ze vast en zeker bijgedragen tot de ontwikkeling van de majolicaproductie in hun respectievelijke gastlanden.

Van Frans zijn een aantal tegeltableaus bekend, o.a. *"Suzanna en de ouderlingen"* en de *"Ontvoering van Hippodemeia"* uit 1564 in het Bacalhoa-paleis. [29]
Te Middelburg werden in het begin van onze eeuw drie zalfpotjes [30] opgegraven op de plaats waar het hospitaal van de vroegere premonstratenzerabdij gestaan heeft. Aangezien deze abdij in 1570 werd opgeheven, moeten ze van vóór die tijd dateren. Rond 1565 schat Elisabeth Neurdenburg en beweert daarbij dat ze mogelijk ter plaatse gemaakt werden, ofwel door Joris Andriesz, ofwel door Adriaen Ingelsz, die beiden in die periode in Middelburgse documenten vermeld worden als geleyerspotbacker. [31]

We hebben dan ook alle redenen om te stellen dat Joris Andries, die te Middelburg een bedrijf oprichtte op het ogenblik dat de vader van de Haarlemse marineschilder Hendrik Cornelissen Vroom aan het pottenbakken was te Haar1em - vermoedelijk de bakermat van de Delftse nijverheid [32] - zijn steentje heeft bijgedragen tot de ontwikkeling van de majolica in de Noordelijke Nederlanden.

Besluit

Dat de schakel tussen de Italiaanse majolicatechniek van het einde van de 15de eeuw enerzijds en de vroeg-Nederlandse productie vanaf de tweede helft van de 16de eeuw anderzijds, gezocht dient te worden te Antwerpen in de eerste decennia van haar "Gouden Eeuw", is stilaan een bewezen zaak.

Het wordt nu ook met de dag duidelijker, dankzij het intense speurwerk van de laatste jaren, dat het atelier dat opgericht werd door Guido Andries - van wie we de Italiaanse afkomst kennen dankzij de inbreng van Cipriano Piccolpasso - en dat verder uitgebouwd werd door zijn zonen en opvolgers, daarbij een pioniersrol gespeeld heeft.

29. Korf, Dingeman, p. 13.
30. Zie afbeelding in Neurdenburg, Elisabeth, 1923, fig. 3.
31. Neurdenburg, Elisabeth, 1923, p. 21,22 en 25.
32. Pit, A, p. 125.

Geraadpleegde literatuur

- Burbure, Léon de, 'Communication à la Séance du 1 août 1886', in: *Bulletin de l'Académie Royale d'Archéologie de Belgique*, 1886, p. 151-155.
- Dumortier, Claire, 'Het atelier van de Antwerpse geleyerspotbacker Franchois Frans (16de eeuw)', in: *Mededelingenblad Nederlandse Vereniging van Vrienden van de Ceramiek*, 1986/5, nr. 125, p. 4-37.
- Dumortier, Claire, 'Les faïenciers Italiens à Anvers au 16e siècle, Aspects historiques', in: *Faënza*, LXXIII, 1987/4-6, p. 161-172.
- Dumortier, Claire, 'Les ateliers de majolique à Anvers (1508-1585)', in: *Bulletin van de Antwerpse Vereniging voor Bodem- en Grotonderzoek*, 1988, nr. 1, p. 23-38.
- Dumortier, Claire en Oost, Tony, 'Un atelier de majoliques installé à Anvers vers 1 600', in: *Bulletin des Musées Royaux d'Art et d'Histoire de Bruxelles*, Vol. 60, 1989, p. 203-216.
- Groneman, A., 'De 16e eeuwse tegelvloeren in het kasteel der Nassau's te Breda en enige andere produkten van oud-Nederlandse majolicanijverheid; een nieuwe toeschrijving aan Guido Andries', in: *Mededelingenblad Nederlandse vereniging van Vrienden van de Ceramiek*, 1959, nr. 16, p. 1-25.
- Korf, Dingeman en Hijmersma, H.J., 'Antwerps plateel', in: *Mededelingenblad Nederlandse Vereniging van Vrienden van de Ceramiek*, 1971, nr. 62/63.

Afb. 5: Detail uit het tegeltableau "De bekering van Saulus op weg naar Damascus", Antwerpen, 1547.

- Laurent, Marcel, ‘Guido di Savino and the earthenware of Antwerp’, in: *The Burlington Magazine*, Volume 41, Number CCXXXVII (237), December 1922, p. 288-297.
- Neurdenburg, E. & Rackham, B., *Old dutch pottery and tiles*, London, 1923.
- Neurdenburg, Elisabeth, Dr., *Oude Nederlandsche Majolica en Tegels - Delftsch aardewerk*, Amsterdam, 1943.
- Nicaise, Henri, ‘Les origines Italiennes des Faïenceries d'Anvers et des Pays-Bas au 16e siècle’, in: *Bulletin de l'Institut Historique Belge à Rome*, Fascicule XVI, Rome, 1934, p. 109-129.
- Nicaise, Henri, ‘Les carreaux en faience anversoise de l'ancienne abbaye d'Herckenrode’, in: *Bulletin van de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis* (Bulletin des Musées Royaux d'Art et d'Histoire), 1935, nr. 4, p. 92-104; nr. 5, p. 117-127.
- Nicaise, Henri, ‘Notes sur les Faïenciers Italiens établis à Anvers dans le premier tiers du 16e siècle’, in: *Revue Belge de Philologie et d'Histoire* (Belgisch tijdschrift voor filologie en geschiedenis), tome XVI, Bruxelles, 1937, blz. 189-202.
- Piccolpasso, Cipriano, *I tre Libri dell'Arte del Vasaio*, (The three books of the Potter's Art). A facsimile of the manuscript in the Victoria and Albert Museum, London. Translated and introduced by Ronald Lightbown and Alan Caiger-Smith, Scolar Press, London 1980. Volume I and II.
- Pinchart, Alexandre, ‘Les fabriques de verres de Venise, d'Anvers et de Bruxelles au XVIe et au XVIIe siècle’, in: *Bulletin des Commissions Royales d'Art et d'Archéologie*, 1882, p. 343-394.
- Pit, A., ‘Berichten over Nederlandse musea’, in: *Bulletin uitgegeven door den Nederlandschen Oudheidkundigen Bond*, april 1903, p. 123-127.
- Popelin, Claudius, *Les troys libvres de l'art du potier*, Parijs, 1860.
- Rackham, Bernard, *Early Netherlands majolica with special reference to the tiles at The Vyne in Hampshire*, -Londen 1926.
- Van Spilbeeck, Désiré, ‘De potbakker Guido Andries’, in: *De Vlaamsche School*, XXXIIIe jaargang, Antwerpen, 1887, p. 7.

Fotoverantwoording

- Auteur, afb. 1. Bron: fascimile, deel 1, p. 1 verso.
- Auteur, afb. 2, 3a, 3b, 3c, 3d en 5. Met dank aan de heer T. Oost, Wetenschappelijk assistent, Museum Vleeshuis te Antwerpen.
- Copyright IRPA-KIK, Brussel, afb. 4a en 4b.